



© Видавець Інститут кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України, 15.06.2026

Це – препринт відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.uk>

Автор підтверджує, що даний препринт відповідає всім вимогам Договору приєднання

https://arxiv.nas.gov.ua/public/accession_agreement.html

Спосіб зниження шкідливих концентрацій пилу при проходці підготовчих виробок з використанням енергії вибуху

Іщенко Костянтин¹ [0000-0003-2237-871X], Новіков Леонід² [0000-0002-1855-5536]^{1,2} Інститут геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України, вулиця Сімферопольська, 2А, Дніпро, 49005, Україна

Lnov710@gmail.com

Анотація. Метою роботи є обґрунтування раціональних параметрів способів та засобів знепилювання повітря під час проходки підготовчих виробок. Розроблено новий буропідливний спосіб руйнування корисних копалин у масиві рудного покладу складної будови з використанням засобів зниження пилогазових викидів в рудничну атмосферу. Встановлено, що у пробах пилоподібної фракції, відібраних в шахтній атмосфері, зникають частинки кварцу субмікронного розміру. Встановлено, що при зменшенні міцності середовища на контакті «вибухова речовина – порода» при використанні патронів з поверхнево-активними речовинами в торці шпура, а також патрону пружно-пластичної набивки, після підривання зарядів нової конструкції відбувається зменшення респірабельного пилу в рудниковій атмосфері в $6 \div 7$ разів.

Ключові слова: уранова руда, підготовча виробка, пил, підливні роботи, шпурові заряди.

1 Вступ

В Україні розташовані значні поклади уранових руд. Відпрацювання їх здійснюється переважно підземним способом з використанням буропідливних робіт. При цьому проходка підготовчих та очисних виробок підливним способом супроводжується викидами шкідливих газів і найдрібніших частинок мінералів [1] з вмістом урану. Це веде до забруднення рудничної атмосфери і погіршення санітарно-гігієнічних умов праці гірників [2-4]. Під час проведення підливних робіт в умовах міцних порід зі складною будовою, концентрація пилу у викидах досягає 0,5 кг на 1 м³ відбитої гірничої маси і близько 1000 л шкідливих газів при підриванні 1 кг високобризантної вибухової речовини (ВР). Обсяг забруднень, що утворюється при одночасному підриванні великих кількостей ВР, не дозволяє існуючими засобами вентиляції протягом тривалого періоду знизити концентрацію пилу до гранично допустимих концентрацій (ГДК) [5]. Тому розробка нових способів і засобів зниження шкідливих концентрацій пилу при вибуховому руйнуванні уранових руд [6] за рахунок проведення досліджень по вибору,

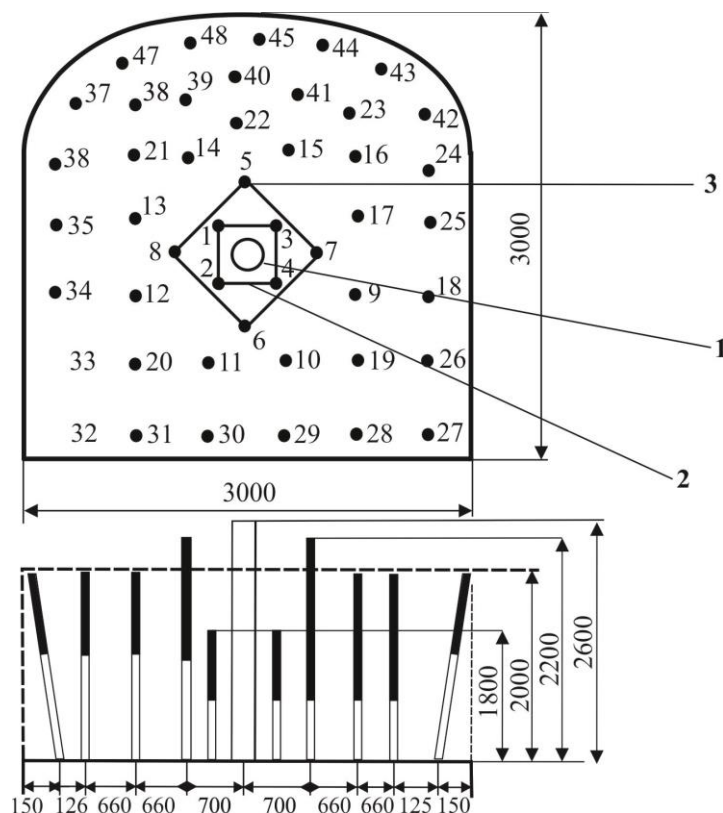
обґрунтуванню та розробці нових конструкцій зарядів ВР [7-10] і засобів їх реалізації являє собою актуальною задачею.

Метою даної роботи є обґрунтування раціональних параметрів способів та засобів знепилювання повітря під час проходки підготовчих виробок.

Наукова новизна роботи полягає в розробці нових способів і засобів зниження шкідливих концентрацій пилу в атмосфері підготовчих виробок і ефективному їх застосуванню при видобутку уранових руд за допомогою енергії вибуху

2 Основна частина

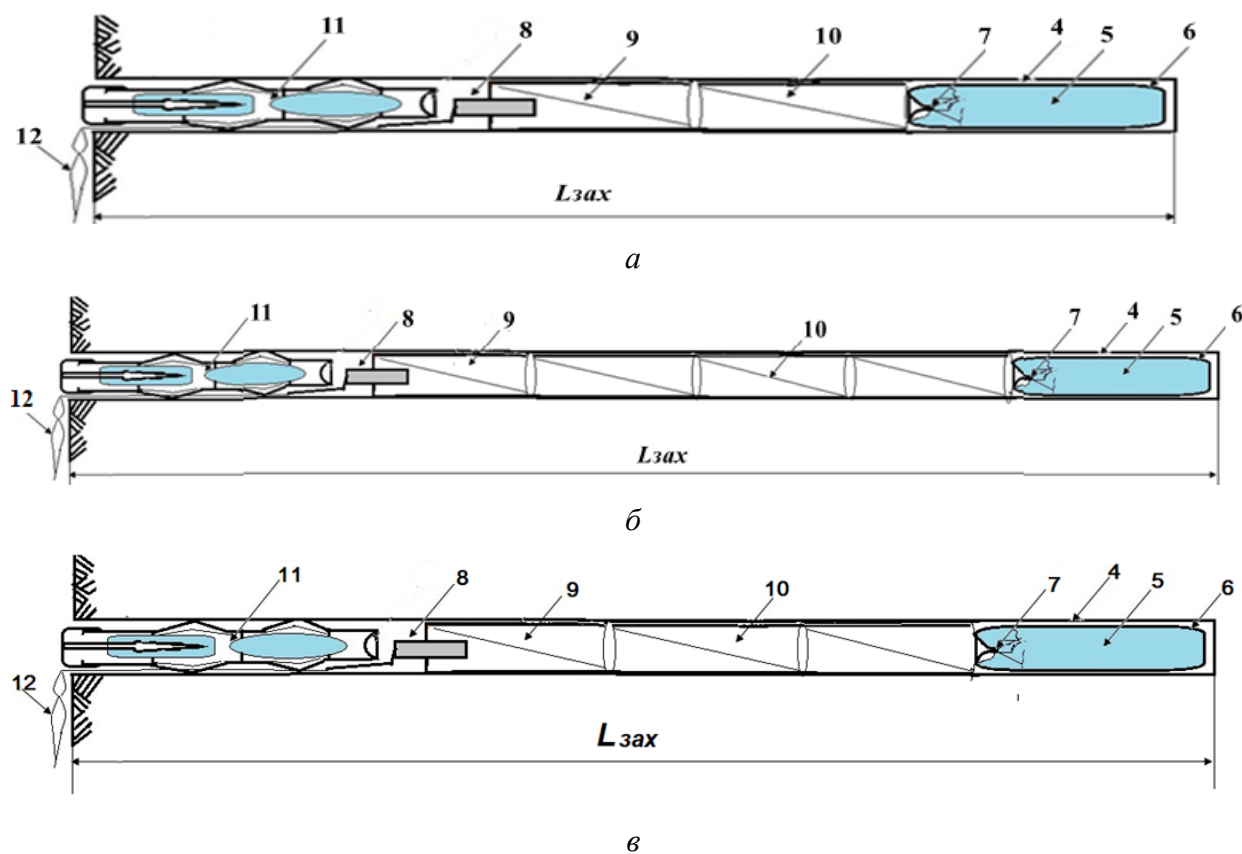
Для ефективної підготовки родовища до відпрацювання його запасів, відповідно до запропонованої системи розробки, проводять велику мережу підготовчих виробок різного призначення, зокрема, бурові штреки, орти, піднятеву з одного горизонту на іншій. Апробація розроблених технологічних паспортів БПР, які реалізовані відповідно до параметрів нового способу зниження пилових викидів при проведенні гірничих виробок, було проведено в умовах видобувних блоків №№ 1а-2-7т, гор. + 290 м; 1б-1-1т, гор. +327 м; 1б-1-1т, гор. + 327м; 1а-2-1т, гор. + 275 м шахти Інгульська ДП СхідГЗК (рис. 1).



- 1 – компенсаційна свердловина; 2 – врубові заряди 1-го ярусу;
3 – врубові заряди 2-го ярусу

РИС. 1. Схема розташування шпурових зарядів ВР у вибої виробки

Так, у масиві гірських порід, в місці спорудження горизонтальної гірничої виробки, наприклад, буровий штрек (орт) перетином $9,0 \text{ м}^2$, що проводиться по міцних породах, наприклад, гнейсам, мигматитам, гранітам та альбітитам, міцністю за шкалою М. М. Протод'яконова $f = 12-18$, були проведені експериментальні вибухи. Шпури діаметром 43 мм бурили по вибою приладом БУР-2 або ручним перфоратором з вертикальною пневматичною розпіркою ПР-1В за базовим і розробленими паспортами БПР. В експериментах досліджувались в паспорти БПР з використанням конструкції прямого циліндричного крокуючого врубу з однією незарядженою компенсаційною свердловиною в його центрі (рис. 1). Компенсаційну свердловину бурили верстатом НКР-100 діаметром від 100 до 150 мм на глибину рівною $\ell_{зах.} = (0,65-0,75)h$ або більшою довжини заходки. Контур врубової порожнини формували шпуровими зарядами ВР з комбінованою пружно-пластичною набивкою збільшеної довжини (рис. 2)



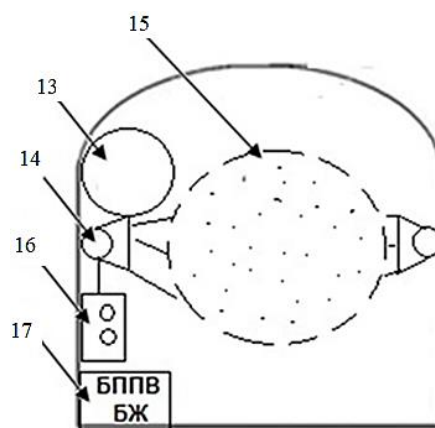
4 – інертний проміжок; 5 – водний розчин гашеного вапняку; 6 – ампула; 7 – зворотний клапан; 8 – електродетонатори миттєвої і короткоуповільненої дії ЕДКУД; 9 – патрон-бойовик; 10 – Анемікс - П 32/250; 11 – пружно-пластична набивка

РИС. 2. Схема розташування у вибої виробки врубових шпурових зарядів ВР першого ярусу (а), врубових шпурових зарядів ВР другого ярусу (б), відбійних, допоміжних та контурних шпурових зарядів ВР (в)

Надалі в шпурах (рис. 2) формують заряди суцільної конструкції, заряджаючи їх патронірованим емульсійним ВР, типу Анемікс - П 32/250 (10, рис. 2). В підготовлених

зарядах ВР встановлюють ініціатори – електродетонатори миттєвої і короткоуповільненої дії типу ЕДКУД (8, рис. 2) з формуванням із патрону ЕВР Анемікс-П з УНС-ШК 20-40 патрона-бойовика (9, рис. 2) або системи ініціювання NONEL, «ПРИМА ЕРА» типу УНС-ШК (12, рис. 2), а гирло шпурів герметизують двосекційним патроном (ампулою) пружно-пластичної набивки (11, рис. 2), причому в торці шпура формують інертний проміжок 4 (ампулу 6 зі зворотним клапаном 7) заповненого водним розчином гашеного вапняку 5 (рис. 2). Надалі заряди комутують в мережу. Підготовлену мережу підключають до вибухової станції і підривають заряди з уповільненням між групами, починаючи з зарядів першого ярусу крокуючого циліндричного врубів. Після подання ініціюючого імпульсу через систему НСІ 12 електродетонатору (8, рис. 2), спрацьовує патрон-бойовик (9, рис. 2) і на поверхні заряду ВР, сформованих із патронів ЕВР Анемікс-П з УНС-ШК 20-40 (10, рис. 2) формується фронт ударної і детонаційної хвилі, який рухається вздовж колонки заряду до торця шпура виділяючи значний об'єм ГПД з високою температурою (від 2000 до 2500° С) впливаючи на породний масив, руйнуючи його, утворюючи в ближній зоні, зоні інтенсивного дроблення порід, у радіусі, що дорівнює $(2 \div 3)r_{зар}$ ($r_{зар}$ – радіус шпурового заряду) дрібні фракції пилу. Дрібнодисперсні фракції пилу представлені виключно кварцовими (діоксид кремнію SiO_2) уламками, які мають гострий кут і середній розмір у діапазоні від 2 до 4 мкм. Надалі в місцях інтенсивного пилоутворення а контакті «ВР – порода» під впливом високих температур вибухових газів водний розчин гашеного вапняку, розташований в інертних проміжках (ампулах), перетворюється в суміш окислу кальцію і вуглекислого кальцію, які при взаємодії з дрібнодисперсними кварцовими частинками утворюють силікати кальцію у вигляді великих швидко падаючих агрегатів.

Після підриву зарядів запускають вентилятор місцевого провітрювання типу ВМ-8 або ВЦГД-8 і на протязі 30 хв. нагнітають повітря по прорезиненому шляхопроводу в вибій виробки (рис. 3)



13 – трубопровод; 14 – стаціонарні оптичні датчики ДЗВ-500; 15 – пилова хмара;
16 – блок перетворення параметрів вимірювання (БОП); оптичного перетворювача;
17 – блок живлення

РИС. 3. Схема розташування приладів для зняття показників концентрації пилу по перерізу виробки

Одночасно з запуском вентилятора вмикають електронні прилади – стаціонарні оптичні датчики ДЗВ-500 (14, рис. 3) для безперервного моніторингу концентрації пилу (мг/м^3) у пиловій хмарі (15, рис. 3) виробки з виміром її в діапазоні від 2 до 500 мг/м^3 з абсолютною похибкою $\pm 0,25 \text{ мг/м}^3$, які передаються на блок перетворення параметрів вимірювання (16, рис. 3) оптичного перетворювача (БОП), їх акумуляцію в блоці (БППВ і БЖ) та їх живлення (17, рис. 3). Якість пилу вивчають по пробам, знятим з фільтрів в алонжах, закріплених на бічній поверхні виробки в робочій зоні на висоті не нижче висоти зони дихальних шляхів працюючого персоналу на відстані від вибою рівному $(3 \div 5)h$, де h висота виробки (м), через які на протязі 30 хвилин засмоктують брудне повітря електроаспіратором типу АЕРА-30.

По результатам підривання породи у вибої виробки з використанням запропонованого способу проводять якісну оцінку пилових проб и концентрації пилу в повітрі виробки, а критерієм оцінки результатів підривання є КВШ, якість відбитої вибухом породи, дальність її розльоту у вибої виробки. Якість відбитої вибухом породи у вибої проводять по діаметру середнього куску.

У таблиці 1 наведено концентрації пилу відібраних після вибуху в вибої виробки до і після проведення рекомендацій.

ТАБЛИЦЯ 1. Показники концентрації пилу відібраних після вибуху в вибої виробки до і після проведення рекомендацій:

Перетин виробки $S_v, \text{м}^2$	Обсяг підірваної породи, $M, \text{м}^3$	Маса одночасно підірваної ВР $A, \text{кг}$	Коефіцієнт турбул. повітряного потоку β_t	Обсяг повітря, яке надходить у виробку $Q_v, \text{м}^3/\text{с}$	Обсяг запиленого повітря після вибуху $V_{об}, \text{м}^3$	Розрахункова концентрація пилу після вибуху $N, \text{мг/м}^3$	Заміряна концентрація пилу, $N_\phi, \text{мг/м}^3$
До застосування рекомендацій (піщано-глиниста, водяна набивка, водяний заслін)							
9,0	16,2	61,2	0,44	11,0	496,0	216,6	110,5
9,0	16,2	61,2	0,44	11,0	496,0	216,6	108,3
9,0	16,2	61,2	0,44	11,0	496,0	216,6	106,2
Середнє:							108,3
Після застосування рекомендацій (водний розчин гашеного вапняку)							
9,0	19,8	56,2	0,44	11,0	482,1	178,2	19,6
9,0	19,8	56,2	0,44	11,0	482,1	178,2	17,8
9,0	19,8	56,2	0,44	11,0	482,1	178,2	16,0
Середнє:							17,8

Порівняльний аналіз концентрацій пилу відібраних після вибуху в вибої виробки (табл. 1) до і після проведення рекомендацій та за результатами мікроскопічного аналізу проб пилу показує, що при зменшенні міцності середовища на контакті «ВР – порода» при використанні патронів з ПАР в торці шпура, а також патрону пружно-пластичної набивки,

яка розширюється і твердіє у гирлі шпура, при підриванні зарядів нової конструкції вміст респірабельного пилу в рудниковій атмосфері зменшувався в $6 \div 7$ разів.

На рис. 4 наведено мікрофотографії результатів досліджень оптичної мікроскопії проб пилу, відібраних у повітрі підготовчої виробки

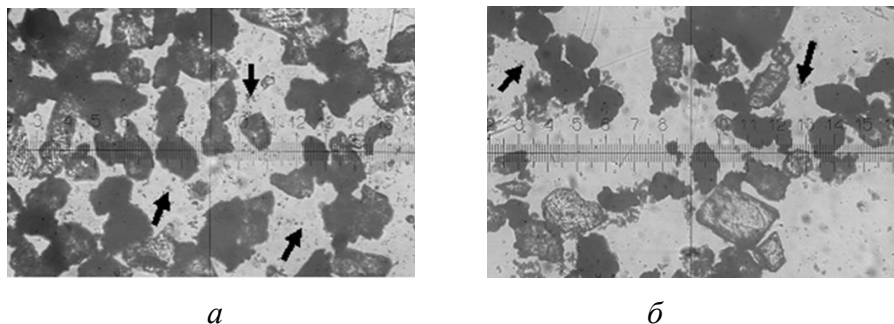


РИС. 4. Мікрофотографії результатів досліджень оптичної мікроскопії проб пилу, відібраних у повітрі підготовчої виробки

Аналіз світлооптичних досліджень проб пилоподібної фракції до 100 мкм (рис. 4) показує, що у відібраних в шахтній атмосфері пробах пилу практично зникають частинки кварцу субмікронного розміру від 1 до 5 мкм.

2.1 Технічний результат

Використання запропонованого способу зниження пилових викидів при проведенні гірничих виробок енергією вибуху з одночасним використанням заходів зниження пилоутворювання, осадження і зв'язування фракції пилу в вибої підготовчої виробки при відбійці міцних гірських порід складної будови, в якому за рахунок підривання з уповільненням зарядів по перерізу виробки, починаючи з зарядів першого, другого ярусу крокуючого циліндричного врубу на компенсаційну свердловину забезпечується зміна механізму навантаження гірничого масиву від вибуху нової конструкції заряду з пружно-пластичною набивкою, яка розширюється і твердіє та знеміцнення середовища на контакті «ВР – порода» при використанні патронів з ПАР в торці шпура, що впливає на фракційний склад пилу шляхом зменшення його вмісту в рудниковій атмосфері в $6 \div 7$ разів, і як наслідок сприяє поліпшенню якості дроблення міцних гірських порід, збільшення глибини і об'єму врубової порожнини, збільшенню уходу вибою за цикл підривання, безпеці проходки виробки шляхом усунення заколів і навісів по контуру виробки, хімічного схоплювання і осадження дрібнодисперсного пилу, що сприяє зниженню концентрації у породному пилу вільного кварцу (на 95-97%), який знаходиться в рудничній атмосфері та доведення її до санітарних норм (ГДК SiO_2 – 1 мг/м³), питомих витрат ВР і ЗІ, підвищенню ККД вибуху та КВШ, що забезпечує покращення роботи транспортних засобів та санітарно-гігієнічних умов праці персоналу.

3 Висновки

Розроблено новий буропідричний спосіб руйнування корисних копалин у масиві рудного покладу складної будови з використанням засобів зниження пилогазових викидів в рудничну атмосферу.

Встановлено, що у пробах пилоподібної фракції до 100 мкм, відібраних в шахтній атмосфері, зникають частинки кварцу розміром до 5 мкм.

Встановлено, що при зменшенні міцності середовища на контакті «ВР-порода» при використанні патронів з ПАР в торці шпура, а також патрону пружно-пластичної набивки, після підривання зарядів нової конструкції вміст респірабельного пилу в рудниковій атмосфері зменшувався в $6 \div 7$ разів.

Список посилань

1. Курінний В.П. Теоретичні основи вибухового руйнування гірничих порід: монографія. Дніпро: Економіка, 2018. 280 с.
2. Sahu P., Athar Beg I., Bhowmik S.C., Panigrahi, D.C. Evaluation of radiation dose associated with underground uranium mining operations under varying ventilation conditions. *Radiation Physics and Chemistry*. 2024. Vol. 224, 111977. URL: <https://doi.org/10.1016/j.radphyschem.2024.111977> (дата звернення 05.06.2026).
3. World Nuclear Association (2024) Occupational Safety in Uranium Mining. London: World Nuclear Association. URL: <https://world-nuclear.org/information-library/safety-and-security/radiation-and-health/occupational-safety-in-uranium-mining> (дата звернення 05.06.2026).
4. Andreev B., Bryzhevskiy Y. Overview of Technologies and Prospects for Underground Uranium Mining. *Mining of Mineral Deposits*. 2025. Vol 59, No. 1. P. 1–15. URL: <https://mining-journal.com.ua/en/journals/tom-59-1-2025/oglyad-tekhnologiy-ta-perspektivi-pidzemnogo-vidobutku-uranovoyi-sirovini> (дата звернення 05.06.2026).
5. НПАОП 0.00-1.66-13. Правила безпеки під час поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення. Чинний з 13.08.2013. Київ: Індустрія, 2013, 184 с. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=54077 (дата звернення 05.06.2026).
6. Jia Z., Song Z., Fan J., Jiang J, Guo S. Numerical Simulation Study on Dust Suppression Mechanism of Burning Rock Blasting in Open-Pit Mine. *Frontiers in Earth Science*. 2022. Vol. 10, Article 832650. URL: <https://doi.org/10.3389/feart.2022.832650> (дата звернення 05.06.2026).
7. Serdaliyev, Y., Bakhramov B., Alip A. Improvement of blasting technology at gold-ore deposits considering physical and mechanical properties of rocks. *Mining of Mineral Deposits*. 2025. Vol. 19, No. 2. URL: <https://doi.org/10.33271/mining19.02.083> (дата звернення 05.06.2026).
8. Yu K., Lin P., Chitombo G., Ma L., Peng C. Study on the optimization of blasting parameters and explosive loading structures in sublevel caving mining. *Tunnelling and Underground Space Technology*. 2024. Vol. 152, Article: 105948. URL: <https://doi.org/10.1016/j.tust.2024.105948> (дата звернення 05.06.2026).
9. Kononenko M., Khomenko O., Myronova I., Kovalenko I. Economic and environmental efficiency of emulsion explosives in underground ore mining. *Mining Machines*. 2022. Vol. 40, Iss. 2. P. 88–97. URL: <https://doi.org/10.32056/KOMAG2022.2.4> (дата звернення 05.06.2026).
10. Tan J., Guan W., Cao A., Wang C., Zhang Z., Duan Y., Chen H. Research trends in open-pit mining blasting technology: visualization analysis based on CiteSpace and VOSviewer. *International Journal of Coal Science & Technology*. 2025. Vol. 11, Article: 46. URL: <https://doi.org/10.1007/s40948-025-00953-3> (дата звернення 05.06.2026)